

อธิบายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน
ซึ่งทรงตั้งอยู่เป็นราชธานี
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ
ทรงพระนิพนธ์

มหาอำมาตย์ตรี พระยาภครราชา
พิมพ์ช่วยในการพระราชทานเพลิงศพ
คุณหญิงทองย้อย เสนีณรงค์ฤทธิ์ จ.จ.
๕ ๔
เมื่อขลุ พ.ศ. ๒๔๖๘

อธิบายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน
ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระตำราพระราชา
ทรงพระนิพนธ์

มหาอำมาตย์ตรี พระยาภราดรราชา
พิมพ์ช่วยในการพระราชทานเพลิงศพ ✓
คุณหญิงทองย้อย เสน่ณรงค์ฤทธิ จ.จ.

๕ ๔
เมือขบถ พ.ศ. ๒๔๖๘

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

คำนำ

ในการศึกษาหนังสือของยาย เสนอวงศ์ฤทธิ จ.ร.
มหาอำมาตย์ตรี พระยาภรตราชา ผู้เป็นมิตรสหายใน
ตระกูล มีความประสงค์จะพิมพ์หนังสือแจกช่วยเจ้าภาพ
สักเรื่องหนึ่ง มอญฉันทะให้นายพันเอก พระยาเสนี
ณรงค์ฤทธิ มาขอเรื่องหนังสือในหอพระสมุดวชิรญาณ
สำหรับพระนคร ข้าพเจ้าเห็นว่า เจ้าภาพจะพิมพ์หนังสือ
เรื่องคำให้การชาวกรุงเก่า หนังสือที่พระยาภรตราชา
จะพิมพ์ช่วยสำหรับแจกในการศพเดียวกัน ถ้าเป็นเรื่อง
เนื่องด้วยกรุงศรีอยุธยา ให้เข้าสู่ตักก็เห็นจะดี นักได้
ถึงอธิบายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน ครั้งกรุงศรีอยุธยา
เป็นราชธานี ซึ่งข้าพเจ้าได้แต่งและพิมพ์ไว้ในคำอธิบาย
หนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา อัน
เป็นหนังสือเรื่องใหญ่ เห็นจะยังไม่ทราบกันแพร่หลาย
ควรจะคัดเอาเฉพาะอธิบายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน ครั้ง
กรุงศรีอยุธยา มาพิมพ์ออกเป็นส่วนหนึ่งต่างหากได้

๒
จึงได้คัดมาพิมพ์ไว้ในสมุดเล่มนี้ แต่ความที่กล่าว ๆ
ตามอัตราโน้ตของข้าพเจ้าโดยมาก อาจจะมีผิดพลาด
พลั้งได้บ้าง ขอให้ท่านทั้งหลายอ่านโดยวิจารณ์ด้วย
ด้วยเทอญ ฯ

กรรมการหอพระสมุดฯ ขออนุโมทนาคุณคุณยรรยาศรี
มิตรธรรมสมาทาน ของพระยาภคตราชาในวาระนี้ด้วย.

ด.จ. ๑๖ ก. ๑๗ สถานนายก

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๕ เมษายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๘

อธิบายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน

กรุงศรีอยุธยา

ในหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา
ว่า พระเจ้าอยู่หัวทรงสร้างกรุงศรีอยุธยาแล้ว (เมื่อทำ
พระราชพิธีราชาภิเษก) ซึ่งพ่อพราหมณ์ถวายพระนามว่า
สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสุนทรบรมบพิตร เหมือนด้วย
นามสมเด็จพระนารายณ์อวตาร อันผ่านกรุงศรีอยุธยามา
แต่ก่อนนั้น หนังสือเก่าทุก ๆ เรื่องบรรดาที่โค้ย ทั้งที่
แต่งในภาษาไทยและภาษามคธ ใช้พระนามรามธิบดี
เป็นพระนามของพระเจ้าอยู่หัวที่สร้างกรุงศรีอยุธยาทุก
เรื่อง แต่สร้อยพระนามเขียนแปลก ๆ กันยาวบ้างสั้นบ้าง
ข้าพเจ้าคัดตามที่โค้ยในที่ต่าง ๆ มาลงไว้ดั่งนี้

๑ ในกฎหมายลักษณะอาญาหลวง สมเด็จพระ
รามาธิบดีบดินทร ศรีสุนทรบรมมหาจักรพรรดิศรี บวร
ธรรมิกมหาราชธิราช ชาติศิริพินทร อินทเรโชไชย
มไหศุริยสวรรค์ เทพาทิเทพตรีภูวนาถ บรมบาทบพิตร

๒ ในกฎหมายลักษณะโจร สมเด็จพระรามาธิบดี
ศรีสุณัฐริภค จักรพรรดิราชาธิราช ตรีภูวนาถเบศร์
บรมบพิตร

๓ ในกฎหมายลักษณะรับฟ้อง สมเด็จพระรามาธิบดี
ศรีสุนทร จักรพรรดิราชาธิราช ราเมศวรธรรมิกราช
เทโชไชย เทพตรีภูวนาถเบศร์ บรมบพิตร

๔ ในกฎหมายลักษณะฉ้อโกง สมเด็จพระรามา
ธิบดีศรีบรมจักรพรรดิราชาธิราช บรมบพิตร

๕ ในกฎหมายลักษณะอาญาราชฎา สมเด็จพระ
รามาธิบดี ศรีสุนทรบรมจักรพรรดิราชาธิราช

๖ ในโอกาสแข่งขันน้ำที่พราหมณ์อ่านในพระราชพิธี
ศรีสัปดาห์การ สมเด็จพระนามาธิปไตยศรีสุนทร บรมมหา
จักรพรรดิศรราชาธิราช

พระนามาธิปไตยนี้ ไม่ปรากฏว่าพระเจ้าแผ่นดิน
พระองค์ใด ในประเทศทางนี้ได้ใช้เป็นพระนามก่อน
พระเจ้าอู่ทอง แต่ต่อมาภายหลังปรากฏในศิลาจารึก
กัลยาณมิตรเมืองหงสาวดี ว่าพระเจ้าหงสาวดีพระองค์
ที่เรียกพระนามในหนังสือราชาธิราช ว่าพระเจ้าศรี
สากยวงศธรรมเจดีย์ คือพระมหาชัยภูมิกษัตริย์ ได้ใช้
นามรามายิตีเป็นพระนามในจารึกพระองค์ ๑ พระเจ้า
กรุงกัมพูชาที่ใช้พระนามาธิปไตยนี้ ก็มีแต่ในสมัยภายหลัง
มาเท่านั้น

เรื่องพระนามพระเจ้าแผ่นดิน ทั้งไทยทั้งพม่ารามัญ
ตามที่เรียกกันแต่ก่อนมา ลัทธิของชาวประเทศทางนี้
มีวิธีเรียกพระนามพระเจ้าแผ่นดินถึง ๕ อย่างต่างกัน คือ

๔
๑ พระนามตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏ
๒ พระนามพิเศษถวายเพิ่มพระเกียรติยศ
๓ พระนามที่เรียกกันในเวลาเมื่อเสด็จดำรงพระ
ชนมายุ

๔ พระนามตามที่ปากตลาดเรียกกันเมื่อล่วงรัชกาล
ไปแล้ว

๕ พระนามที่เรียกในราชการในเวลาเมื่อล่วงรัชกาล
ไปแล้ว

๑ พระนามตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏนั้น ตาม
ราชประเพณีอันมีมาแต่โบราณ เมื่อจะทำการพระราช
พิธีบรมราชาภิเษก พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่ขึ้นผ่าน
พิภพ สมณพราหมณาจารย์และเสนาพฤตมาตย์
ที่เป็นผู้ใหญ่ในบ้านเมือง ประชุมปรึกษากันถวาย
พระนามพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น จารึกลงในแผ่นทอง
ถวายเมื่อทำพิธีราชาภิเษก มักเป็นพระนามมีสระอ
ยยาวมาก

๕
๒ พระนามพิเศษ ที่ถวายเพิ่มพระเกียรติยศนั้น
คือ ถ้าในแผ่นดินของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใด มี
เหตุการณ์เกิดขึ้นอันเป็นพระเกียรติยศพิเศษ จึง
ถวายพระนามพิเศษเฉลิมพระเกียรติยศพระเจ้าแผ่นดิน
พระองค์นั้น เช่นพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดไ้ช้างเผือก
มาสู่พระบารมี จึงถวายพระนามพระเจ้าแผ่นดินพระองค์
นั้นว่า “พระเจ้าช้างเผือก” นี่เป็นต้น ประเพณีถวาย
พระนามพิเศษที่เห็นจะมีมาเก่าแก่มาก พระเจ้า
อโศกในนครราชบุรีที่เรียกพระนามในหนังสือว่า พระเจ้า
ศรีธรรมโศกก็ดี ที่จารึกพระนามไว้ว่าพระเจ้าชัยทสิ
กก็ดี พระเจ้าศรีธรรมโศกเป็นพุทธศาสนูปถัมภกพระองค์แรก
ในลังกาทวีป ที่ใช้พระนามในหนังสือว่า พระเจ้าเทว
นัมมียกติกก็ดี เหล่านี้ น่าจะเป็นพระนามที่ถวายพิเศษ
พระนามถวายพิเศษแรกปรากฏในสยามประเทศนี้ มีเมื่อ
พระมหาธรรมราชาลิไทย พระเจ้ากรุงสุโขทัยทรง

พระราชศรัทธาสละราชสมบัติออกทรงผนวชควา ๑ เมื่อ
 ลาผนวชแล้วพระมหาสวามีสังฆราชซึ่งมาแต่ลังกา
 ถวายพระนามว่า พระเจ้าศรีศรีทรรณพธรณชิตสุริยโชติมหา
 ธรรมิกราชาธิราช ดังนี้ มาในชั้นกรุงศรีอยุธยาข้าพเจ้า
 เห็นว่าพระนามพระเจ้าแผ่นดินที่เรียกในหนังสือพระราช
 พงศาวดารว่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถก็ สมเด็จพระ
 พระมหาจักรพรรดิก็ พระเจ้าทรงธรรมก็ พระเจ้า
 ยวสาททองก็ พระนารายณ์ก็ เหล่านี้ น่าจะเป็น
 พระนามถวายพิเศษ ด้วยเหตุดังกล่าวต่อไปนี้ คือ

พระนามสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เห็นจะมาแต่
 ศรีศรีทรรณพธรณชิตที่พระมหาสวามีสังฆราชถวายแก่พระ
 เจ้าลิไทยกรุงสุโขทัย จะถวายพระนามนี้แก่สมเด็จพระ
 พระบรมไตรโลกนาถเมื่อใด ทราบไม่ได้ เห็นในบาน
 แพนกกฎหมายทั้งครั้งแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลก
 นาถใช้พระนามนี้แล้วว่าสมเด็จพระรามธิบดีศรีบรมไตร

โลกนาถ ยังมีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์อื่นที่ใช้พระนามนี้
คือมหाराชทั่วลกที่ครองราชสมบัติเมืองเข็ยงใหม่ใน
คราวเดียวกัน และเป็นคู่รบกับสมเด็จพระบรมไตร
โลกนาถ หนังสือข้างฝ่ายเหนือเรียกว่าติโลกราช ที่
เป็นพุทธศาสนูปถัมภกเมื่อทำสังคายนาซึ่งนับในตำนาน
ของเราว่าเป็นครั้งที่ ๗ นั้น ต่อมาพระเจ้าทรงธรรมได้
ใช้พระนามปรากฏในที่บางแห่งว่า สมเด็จพระบรมไตร
โลกนาถทรงธรรมดังนี้ จึงเห็นว่าพระนามพระบรมไตร
โลกนาถนั้นเป็นพระนามพิเศษพระนาม ๑

พระนามที่เรียกว่าพระมหาจักรพรรดินั้น รู้ได้แน่นอนว่า
เป็นพระนามพิเศษ แม้แต่ตำราพราหมณ์หรือตำราที่
มาในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏว่าพระเจ้าแผ่นดินต้องบาง
พระองค์จะเป็นจักรพรรดิราช พระนามชั้นนี้ทรงเก่า
เห็นจะถวายเป็นชื่อข้างเผือกถึง ๗ ช้าง วิเศษกว่าที่จะ
เรียกเพียงพระเจ้าช้างเผือก

พระนามที่เรียกว่าพระเจ้าทรงธรรมนั้น มาแต่คำว่า
 ธรรมราชาเน พระนามที่เรียกว่า ธรรมราชา มูลเหตุ
 เดิมน่าจะเกิดขึ้นแต่ครั้งพระเจ้าอโศก ด้วยเหตุแสดง
 พระองค์เป็นธรรมราชา พระนามนี้พระเจ้าแผ่นดินใน
 ลังกาทวีปคงจะเอามาใช้ และพวกลังกาพาเข้ามาใน
 ประเทศนี้ ยกย่องว่าคู่กับจักรพรรดิราชา บ้างก็
 ว่าได้ถวายพระนามนี้แก่พระเจ้าลิไทยกรุงสุโขทัยเป็น
 ครั้งแรก เห็นจะถวายพระนามนี้แก่พระเจ้าทรงธรรม
 กรุงศรีอยุธยา เนื่องในเหตุที่พวกรอยพระพทธบาท ได้
 พบในหนังสือจดหมายเหตุของวันวลิตวิลันดาว่าเรียกกัน
 มาแต่ยังเสด็จดำรงพระชนม์อยู่

พระนามที่เรียกว่าพระเจ้าปราสาททองนั้น ที่จริง
 พม่าเขาใช้ก่อน ก็จะแลเห็นได้ในหนังสือราชานิราช
 ที่เขาเรียกพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องว่า พระเจ้ามนเทียรทอง

พระนามนั้นเห็นจะเอาอย่างพม่ามาถวาย เมื่อสร้าง
พระวิหารสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชขึ้นองค์แรก มี
ปรากฏในจดหมายเหตุของวิลันดาว่าใช้แต่ยั้งเลที่ตั้งทำ
พระชนมอยู่เหมือนกัน ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่าพระนามนี้เกิด
ขึ้นเพราะชุกปราสาททองใต้ในจอมปลวก ถึงกล่าวใน
หนังสือเรื่องคำให้การของชาวกรุงเก่า
พระนามที่เรียกว่าพระนารายณ์นั้น ข้าพเจ้าเข้าใจ
ว่าเป็นพระนามพิเศษ ทั่วไปในหนังสือพระราช
พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ ซึ่งเป็นฉบับหลวงครั้ง
แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เรียกพระนาม
สมเด็จพระนเรศวร ว่า “สมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้า”
ทุกแห่ง และพบหนังสือตำนานแต่งครั้งกรุงศรีอยุธยา
แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกศอีกเรื่อง ๑ ที่เมืองนคร
ศรีธรรมราชเรียกพระนามสมเด็จพระนเรศวรว่า สมเด็จพระ
นารายณ์เมืองหาง” หมายความว่าสมเด็จพระนารายณ์

พระองค์ที่สวรรคตที่เมืองหาง หนึ่งสอนทำให้เข้าใจว่าเวลาเมื่อแต่ง จะมีพระเจ้าแผ่นดินที่เรียกว่า พระ

นารายณ์กว่าพระองค์เดียว (คือมีพระนารายณ์ลพบุรี
ชนอกองค์ ๑) จึงเรียกพระนารายณ์เดิมว่าพระนารายณ์

เมืองหาง ด้วยเหตุที่กล่าวมานี้จึงเข้าใจว่า พระนาม
ที่เรียกว่าพระนารายณ์นั้น เป็นพระนามพิเศษ ครั้นหลัง
ที่ถวายพระนามพิเศษอย่างอธิบายมานี้ คงยังจำกันได้ด้วย
โดยมาก คือที่ได้ถวายพระนาม “บิรมหาราชาราช”

แก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ
พระองค์ได้เสด็จทำทรงสิริราชสมบัติมานานยิ่งกว่าพระเจ้า

แผ่นดินพระองค์อื่น ๆ ในสยามประเทศ ครั้นทำพระราช
พิธีสมโภชฉัตรที่เมืองไทรบุรี พ.ศ. ๒๔๕๓ เพราะพระองค์

เป็นทรงรักของประชาชนทั่วไป พระนามนั้นจารึกอยู่ฐาน
พระบรมรูปทรงม้า ซึ่งประชาชนชาวสยามพร้อมกันทำ

ถวายสนองพระเดชพระคุณ   ยังอยู่ที่หน้าพระลาน
ส่วนกุสิดจนทุกวันนี้

๓ พระนามพระเจ้าแผ่นดิน   ที่เรียกในเวลาเสด็จ
ทำทรงพระชนม์อยู่นั้น   มักเรียกเหมือนกันทุกพระองค์
คือ ผู้ที่เป็นข้าขอบขัณฑสีมา   ก็เรียกพระเจ้าแผ่นดิน
ของตนว่า ขุนหลวง หรือพระเป็นเจ้า หรืออย่างเรา
เรียกว่าพระเจ้าอยู่หัว มิได้ออกพระนามเฉพาะพระองค์
ถ้าชาวเมืองอื่นเรียกก็มักจะเรียกตามนามเมืองที่พระเจ้า
แผ่นดินนั้น ๆ ครอง   ดังเช่นเรียกว่าพระเจ้าอยู่ทอง
พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา   พระเจ้าหงสาวดี   พระเจ้าอังวะ
 เป็นต้น   บางทีก็เรียกตามพระนามเดิมของพระเจ้า
แผ่นดินนั้น ๆ เช่นเรียกว่า พระร่วง   พระยาอู่   พระเจ้า
มังลง   ดังนี้   พระนามที่เรียกตามนามเมืองหรือตาม
พระนามเดิมอย่างนี้   ล้วนเป็นคำของพวกเมืองอื่นเรียก

๔ พระนามที่ปากตลาดเรียกเมื่อเวลาล่วงรัชกาล
 แล้วนั้น ก็เช่นเรียกว่า ขุนหลวงเพทราชา ขุนหลวง
 เลือ ขุนหลวงท้ายสระ ขุนหลวงทรงปลา เป็นต้นจน
 ตลอดขุนหลวงบรมโกษฐ์ ขุนหลวงหาวัดและพระที่นั่ง
 สุริยामรินทร์ เกิดแต่ไม่รู้ว่พระนามพระเจ้าแผ่นดิน
 พระองค์นั้น ๆ ที่ล่วงรัชกาลแล้ว พระองค์ใดเรียก
 พระนามในราชการว่าอย่างไร ราษฎรก็เรียกเอาตาม
 ที่ลำเน่ยกกำหนดกัน ก็เช่นว่า ขุนหลวงเพทราชา
 ก็เพราะได้เป็นที่พระเพทราชาอยู่เมื่อก่อนได้ราชสมบัติ
 เรียกว่าขุนหลวงเลือ ก็เพราะพระเจ้าแผ่นดินพระองค์
 นั้นร้ายกาจ เรียกว่าขุนหลวงท้ายสระก็เพราะเสด็จอยู่
 พระที่นั่งข้างท้ายสระ เรียกว่าขุนหลวงทรงปลา ก็
 เพราะพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้นชอบทรงตกปลา พระ
 นามที่เรียกว่าขุนหลวงบรมโกษฐ์นั้น เป็นพระนามที่
 มักเรียกพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ที่พึ่งสวรรคตล่วงไปแล้ว
 ทุกพระองค์ อย่างเราเรียกกันว่าในพระโกษฐ์นั่นเอง

สมเด็จพระเจ้าบรมโกศ (สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินพระองค์
หลังในกรุงศรีอยุธยาที่ไต่ทรงพระโกศ) คนคงเรียก
กันว่าพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกศ หรือในพระโกศ
มาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาแล้ว ส่วนขุนหลวงหาวัดนั้น
พระนามเดิมเรียกในราชการว่า เจ้าฟ้าอวมพร ได้เป็น
กรมขุนพรพินิต เมื่อเสวยราชย์อยู่ในราชสมบัติไม่ช้า
ก็ละราชสมบัติออกทรงผนวช คนทั้งหลายจึงเรียกว่า
ขุนหลวงหาวัด หมายความว่าพระเจ้าแผ่นดินที่อยู่วัด
มาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ส่วนพระเจ้าสุริยามรินทร์นั้น
ครั้งกรุงเก่าคงเรียกกันเพียงว่า ขุนหลวงหรือพระเจ้า
อยู่หัว เพราะเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่เสวยราชย์พระองค์
หลังที่สุด มาเรียกพระนามขึ้นตั้งแต่ครั้งกรุงธนบุรี
เรียกว่าขุนหลวงพระที่นั่งสุริยามรินทร์ เพราะเสด็จอยู่ที่
พระที่นั่งนั้น ครั้นถึงพระเจ้ากรุงธนบุรีเองต่อมาขึ้นหลัง
เรียกกันว่า ขุนหลวงตาก ด้วยเหตุได้เป็นผู้ว่าราชการ

เมืองตากครั้งกรุงศรีอยุธยา ประเพณีเรียกพระนาม
 พระเจ้าแผ่นดินตามปากตลาดดังนี้ มีตลอดจนเมือง
 พม่ารามัญ พระเจ้าหงสาวดีไชยสิงห์ ซึ่งเป็นราชโอรส
 รัชราชสมัยกับพ่อพระเจ้ายะเริงนอง พม่าเรียกภายหลังว่า
 “พระเจ้าชเลยตอง” เพราะที่สุกเมื่อหนีสมเด็จพระ
 นครสุวรรณออกไปกบฏที่เมืองตองอูจนทิวศค แลพระ
 เจ้าแผ่นดินพม่าพระองค์ ๑ ในราชวงศ์อลองพญา
 พม่าเรียกว่า พาคยัตต แปลว่าพระเจ้าอาว ดังนั้น
 ๕ พระนามที่เรียกในราชการเมื่อล่วงรัชกาลไปแล้ว
 เกิดแต่ความจำเป็นที่จะต้องเรียกพระเจ้าแผ่นดินรัชกาล
 ก่อนๆ ให้ปรากฏพระนามผดกกัน เพราะพระนามตาม
 พระสุพรรณบัฏมักจะเหมือนกันโดยมาก จึงต้องสมมติ
 พระนามขึ้นสำหรับเรียกเฉพาะพระองค์ เรื่องนี้มีความ
 ลำบากเป็นอหาหรณ์ แม้ในครั้งกรุงรัตนโกสินทร์
 นี้เองคือเมื่อรัชกาลที่ ๒ เรียกรัชกาลที่ ๑ ว่าแผ่นดิน

สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ก็เป็นอันตกต้องเรียบร้อยมา
ตลอดรัชกาลที่ ๒ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๓ มีรัชกาลที่ล่วง
แล้วเป็น ๒ รัชกาลขึ้น เกิดเรียกกันขึ้นว่าแผ่นดินต้น
แผ่นดินกลาง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ไม่พอพระราชหฤทัย รับสั่งว่าถ้ารัชกาลที่ ๑ เป็น
แผ่นดินต้น รัชกาลที่ ๒ เป็นแผ่นดินกลาง รัชกาล
ที่ ๓ ก็ระกอลายเป็นแผ่นดินสุดท้าย เป็นอัมภมฺล จึง
ประกาศให้เรียกราชกาลที่ ๑ ที่ ๒ ตามพระนามพระ
พุทธรูป ซึ่งทรงสร้างขึ้นเป็นพระบรมราชูปถัมภ์ไว้ในวัด
พระศรีรัตนศาสดาราม ว่าพระพุทธรูปยอชฟ้าฟ้าโลก
และพระพุทธรูปเลิศล้ำภณีย จึงได้เรียกพระนามพระ
บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๑ ว่าพระบาท
สมเด็จพระพุทธรูปยอชฟ้าฟ้าโลก พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๒ ว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธรูป
เลิศล้ำภณีย มาจนตรายเท่าทุกวันนี้ มาถึง

รัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริเห็นว่าเรื่องนามแผ่นดินควรจะกำหนดไว้ให้เป็นยติเสียแต่แรกทีเดียว จึงถวายพระนามรัชกาลที่ ๓ ว่าพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนรัชกาลของพระองค์เอง ให้เรียกว่าพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงเป็นทำเนียมสืบต่อมาจนบัดนี้

พระนามพระเจ้าแผ่นดินที่ล่วงรัชกาลไปแล้ว ซึ่งสมมติเรียกในราชการครั้งกรุงศรีอยุธยา เรียกตามต้นพระนามในพระสุพรรณบัฏบ้าง เรียกตามพระนามพิเศษบ้าง แต่โดยมากนั้นเรียกตามพระนามเดิมที่ปรากฏแก่คนทั้งหลาย เมื่อก่อนพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น ๆ ได้ผ่านพิภพ ยกตัวอย่างดังพระนามพระเจ้าแผ่นดินที่เรียกว่า พระวอแก้ว พระมหินทร พระนเรศวร พระเอกาทศรถ พระรัชฎา พระยอดฟ้า พระเชษฐา พระอาทิตย์วงศ์ เจ้าทองจันทน์ เจ้าฟ้าศรี

เสาวภาคย์ เจ้าฟ้าไชย เหล่านี้เป็นพระนามแต่ครั้ง
 ยังเป็นลูกหลวงทั้งนั้น พระนามที่เรียกว่าพระบรมราชา
 พระรามราชา พระอินทราชา พระไชยราชา พระมหา
 ธรรมราชา พระศรีสุธรรมราชา เหล่านี้บรรดาที่ใช้คำว่า
 ราชา ไว้ท้าย ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเป็นพระนามสำหรับเจ้า
 ครองเมือง พระนามพระเจ้าแผ่นดินครั้งกรุงศรีอยุธยา
 ที่เรียกพระนามพิเศษและเรียกอย่างปากตลาดอยู่ใน
 หนังสือพระราชพงศาวดาร มาปรากฏที่สมมติใช้ใน
 ราชการเป็นอย่างอื่น มีอยู่ในหนังสือคำให้การชาว
 กรุงเก่าหลายพระองค์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัวได้ทรงอนุมัตินำมาใช้ในพระราชนิพนธ์ คือ
 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าปิยะมาศ (อินทร์) ทรง
 จดพระราชนิพนธ์ไว้ว่า สมเด็จพระราม
 ราชินิเบศร์

สมเด็จพระเพทราชา ใช้ว่า สมเด็จพระธรรมาธิเบศร์

สมเด็จพระเจ้าเสือ ใช้ว่า สมเด็จพระสุริเยนทราธิบดี
 สมเด็จพระเจ้าท้ายสระ ใช้ว่า สมเด็จพระภูมินท
 ราชาวีราช

สมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ใช้ว่า สมเด็จพระมหา
 บรมราชา

(แต่พระนามนี้ เมื่อใดที่คนขับพวามาแปลสอยใน
 พ.ศ. ๒๔๕๕ เรียกพระนามพระเจ้าบรมโกศในทางแห่งว่า
 พระมหาธรรมราชา เรียกพระมหาธรรมราชา ซึ่งเป็น
 พระราชบิดาของสมเด็จพระนเรศวร ว่าพระสุธรรมราชา
 ก็นั้น)

พระเจ้าแผ่นดินครั้งกรุงศรีอยุธยา พระองค์ใดจะมี
 พระนามตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏว่าอย่างไร จะทราบ
 ในเวลานี้ไม่ได้แน่นอนอยู่เอง ข้าพเจ้าได้สอยพระนาม
 ตามที่ปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราช
 หัตถเลขา และในบานแพนกกกฎหมาย (ต้องขอขอบคุณ

๑๘
ไว้หน้า
แห่ง
ข้าง) พระนามพิสดารตามที่พบมีอยู่ดังนี้

สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

๑ ในกฎหมายลักษณะขบถศึก สมเด็จพระบรมนาถ
ยพิตรสิทธิสุนทรธรรมเทศา มหาสุริยวงศ์ องค์บูร
โยดมบรมมหาจักรพรรดิศรีบวรธรรมิกมหาราชธิราช
(เข้าใจว่าพระนามนี้ผูกขึ้นเพราะจะหมายความว่าพระเจ้า
อยู่หัวเท่านั้น)

๒ กฎมนเทียรบาล สมเด็จพระรามาธิบดีบรม
ไตรโลกนาถ มหามงกุฎเทพยมนุชย์ บวรสิทธิสุริยวงศ์
องค์พิทักษ์กรมขบถ

๓ กฎหมายศักดินาในกรุง สมเด็จพระบรมไตร
โลกนาถกิติลลัมภ์เป็นเจ้า

๕ กฎหมายศักดินาหัวเมือง สมเด็จพระรามา
ธิบดีศรีบรมไตรโลกนาถ

๕ กฎหมายลักษณะขบถศึก สมเด็จพระบรมมหา
จักรพรรดิรามธิบดี

๖ กฎหมายลักษณะขบถศึก สมเด็จพระบรมมหา
จักรพรรดิศรีรามธิบดี (๕ กับ ๖ ถัดกวราชพลาคคงเป็น
กฎหมายแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ)

สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒

กฎหมายลักษณะขบถ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราช
วเมศวร บรมนาถบรมพิตร

สมเด็จพระไชยราชาธิราช

กฎหมายลักษณะพิคณ สมเด็จพระรามาธิบดีศรี
สินทรมจักรพรรดิศว บวรธรรมิกมหาราชธิราช

สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช

ตามหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตเลขา
สมเด็จพระสรรเพชญ์วงศ์กรุงศรีโยคม บรมมหาธรรม

ราชาธิราชราเมศวร ปวเรศวรรมิกราชเดโชไชย พรหม
เทพาคิเทพนฤบดินทร์ ภูมินทรเทพสมมติราช บรม
บพิตร

สมเด็จพระเอกาทศรถ

ตามหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถ
เลขา พระศรีสรรเพชญ์ สมเด็จพระราชาธิราช
รามธิบดี ครีสินทรบรมมหาจักรพรรดิศวรยราช
ธิบดินทร ธรณินทราชาธิราช รัตนากาศภาสกรวงศ์ องค์
ปรมาธิบดีศรีฐานเนตรนาถนายก ดิลกรัตนราชชาติ
อาชาวไสย สมุทัยคโรรมนต์ สกลจักรวาฬวิเยนทร
สุริเยนทราชาธิบดินทร หริหรินทราชาธิบคิศรีวิชัย
คุณวิจิตรฤทธิราเมศวรรมิกราชเดโชไชย พรหม
เทพาคิเทพศรีฐานนาธิเบศร์โลกเชษฐ วิสุทธิคตามกุฎ
เทศมหาพุทธางกูรมบพิตร
กฎหมายลักษณะขบถคักตั้งก่อนเสวยราชย์ สมเด็จพระ
พระเอกาทศรถอัครบรมนาถบรมบพิตร

สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม

กฎหมายพระธรรมนุญ สมเด็จพระเอกาทศรถ
อัครบรมนาถบรมพิตร

สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

กฎหมายพระธรรมนุญ กรมศักดิ์ ลักษณะอาญา
หลวง ๒ แห่งลักษณะเบ็ดเสร็จ รวม ๕ แห่งในกฎหมาย
สมเด็จพระเอกาทศรถอัครบรมนาถบรมพิตร

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ตามหนังสือ พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถ
เลขา สมเด็จพระบรมราชาธิราช ธิปัตศรีสรรเพชญ์
บรมมหารัชมงคลศรีสุริยราช ธิราชวรมหาธรรมราชาธิปัต
ศรีสุริยราชสังหาร จักรวาฬาธิเบนท์ สุริเยนทรา
ธิปัตินทร หริหรินทรธาดาธิปัต ศรีวิบูลย์คุณอนัน
จิตรรฐิตรีภวนาธิปัตย์ ฤทธิพรหมเทพาติ เทพยคินทร

ภูมินทรราช รัตนากาสมวงศ์องค์เอกาทศรุทร
 วิสททยโคตม บรมอาชวาทยาไครย สมทัยคโรมนท
 อนนตคณวิบลยสุนทรบรรณมิกราชเทโไฮไฮย ไตรโลก
 นาลบคินทร วรินทรราชชาติพิชิต ทิศพลญาณสมัน-
 ตมหันตวิปผวารฤทธิวิไฮย ไชศวรรยาธิปัตย์คตียวงศ์
 องค์ปรมาธิปัตย์รวิภูวนาธิเบศร์ โลกเชษฐวิสุทธิ มกุฏ
 รัตนโมฬีศรีปทุมสุริยวงศ์ องค์สรพเชษฐพทธานุกร
 บรมขพิตร

กฎหมายลักษณรัชพงษ์ สมเด็จพระเอกาทศรถ
 อิศวรบรมนาถบรมขพิตร

สมเด็จพระเพทราชา

ตามหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถ
 เลขา สมเด็จพระมหาบรมวิสุทธิเดชอุดม บรมจักรพรรดิ

สมเด็จพระเจ้าบรมโกษ

กฎหมายลักษณทาส สมเด็จพระวามาธิบดีคินทร
 นรินทรบรมมหารัษฎาธิจักรบรมโกศ ราชธานีราชเทโไฮไฮย
 พรหมเทพาคีเทพตรีภูวนาธิเบศร์บรมขพิตร

กฎหมายลักษณะทาสอีกแห่ง ๑ สมเด็จพระรามา
ธิบดีศรีบรมมหาจักรพรรดิราชเดโชไชย พรหมเทพา
ภิเทพ ตรัษฏานาธิเบศร์บรมบพิตร

กฎหมายมูลคดีวิวาท สมเด็จพระรามาธิบดีศรี
สุธรรมราชบรมจักรพรรดิศวรบรมบพิตร

สมเด็จพระเจ้าสุริยามรินทร์

ตามหนังสือพระราชพงศาวดาร รัชสมัยพระราชหัตถ
เลขา สมเด็จพระบรมราชามหาอัครยวสุวิต ทศ
พิธรรมาเวศร์ โลกเชษฐนายกอุดมบรมนาถบพิตร

พิเคราะห์ที่พระนามพระเจ้าแผ่นดินที่ปรากฏดังแสดง
มาข้าพเจ้าเข้าใจว่า พระนามพระเจ้าแผ่นดินครั้งกรุงเก่า
ตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏ ต้นพระนามจะเหมือนกัน
โดยมาก ตั้งแต่พระเจ้าอู่ทองลงมาจนสมเด็จพระมหา
จักรพรรดิ เห็นจะใช้พระนามว่าสมเด็จพระรามาธิบดี
ทุกพระองค์ ถ้าจะใช้พระนามอื่นก็มีเมื่อครั้งพระบรม

ราชฯ พงษ์ เข้ามาครองราชสมบัติ บางทีจะใช้
 พระนามขึ้นต้นพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระบรมราชา
 ธิราช เพราะเวลานั้นสมเด็จพระรามาธิบดี ซึ่งใช้
 พระนามสมเด็จพระรามาธิบดียังมีพระองค์อยู่ และ
 พระเจ้าแผ่นดินในราชวงศ์นั้น ที่ใช้พระนามสมเด็จพระ
 บรมราชาธิราชเอาอย่างก็มีบ้าง คือ เจ้าสาม
 พระยาเป็นต้น นอกจากนั้นเห็นจะใช้พระนามว่าสมเด็จพระ
 รามาธิบดีทุกพระองค์ มาจนสมเด็จพระมหาธรรมราชา
 ไตรราชสมบัติ เปลี่ยนราชวงศ์ใหม่ใช้พระนามขึ้นใน
 พระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระศรีสรรเพชญ์ และ
 ใช้พระนามนี้ต่อมาจนตลอดราชวงศ์นั้น ถึงพระเจ้า
 ทรงธรรมใช้ขึ้นพระนามว่า สมเด็จพระเอกาทศรถ พระ
 เจ้าปราสาททอง ซึ่งพบหลักฐานรู้แน่ว่าอยู่ในราชวงศ์
 เกี่ยวกันกับพระเจ้าทรงธรรม ก็ใช้พระนามว่า สมเด็จพระ
 พระเอกาทศรถ ใช้พระนามนี้ลงมาถึงตลอดราชวงศ์

ของพระเจ้าปราสาททอง มาถึงสมเด็จพระเพทราชา
 ครั้งราชวงศ์ใหม่ (ไม่พบหลักฐานว่าขึ้นต้นพระนาม
 ในพระสุพรรณบัฏว่าอย่างไรแน่ แต่) ข้าพเจ้าเชื่อว่า
 จะกลับใช้พระนามว่า สมเด็จพระรามธิบดี ด้วย
 ได้เห็นในยานแพนกกฎหมายในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้า
 บรมโกษบุรี ใช้พระนามว่าสมเด็จพระรามธิบดี และ
 ในโครงการแข่งน้ำของพรหมณ์ก็ใช้พระนามว่าสมเด็จ
 พระรามธิบดี คงจะใช้พระนามนี้ จนพระเจ้า
 สूरียามรินทร์ บางทีจะใช้ขึ้นพระนามว่า สมเด็จพระ
 บรมราชาธิราช เพราะชนหลวงหาวคยังมีพระองค์
 อยู่ ครั้นถึงกรุงธนบุรีกลับใช้พระนามว่า “ สมเด็จ
 พระเอกาทศรถ ” อีกเป็นแน่ ด้วยได้พบหนังสือ
 พระราชโองการแลศุภอักษรที่มในครั้งกรุงธนบุรีใช้พระ
 นามว่า พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอัคร
 บรมนาถบรมบพิตรหลายแห่ง ศุภอักษรที่เจ้าประเทศ

ราชมีมายังใช้คำว่า “ขอให้นำความขึ้นกราบบังคมทูล
 แต่พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถธิศวรบรมนาถพิตร”
 ต่อมาจนในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ พึ่งมาเปลี่ยนใน
 รัชกาลที่ ๔ ตอนหลังว่า ขอให้นำความขึ้นกราบบังคม
 ทูลแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนพระ
 นามตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏในชั้นกรุงรัตนโกสินทร
 รัช รัชกาลที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ขึ้นพระนามว่า สมเด็จพระ
 พระบรมราชาธิราชวรามาธิปัตย์เหมือนกันทั้ง ๓ พระองค์
 จึงเป็นเหตุให้เห็นว่าแต่ครั้งกรุงเก่าก็จะซ้ำกันเหมือน
 อย่างนี้ ลักษณะขึ้นต้นพระนามพระเจ้าแผ่นดินในพระ
 สุพรรณบัฏ พึ่งมาเปลี่ยนเป็นเฉพาะพระองค์ตั้งแต่
 รัชกาลที่ ๔ ในกรุงรัตนโกสินทรสืบมา

พระนามพระเจ้าแผ่นดินตามที่ใช้ในยานแพนก
 กฎหมาย โดยมากใช้แต่ว่า “สมเด็จพระบรมพิตรพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัว” ไม่ได้ออกพระนามเฉพาะพระองค์ใด

สร้อยพระนาม ก็ต้องมีจะแต่งแต่โดยต้องการให้ไพเราะ
จึงผิด ๆ กันไป แม้พระนามที่ขึ้นต้นบางทีก็หันไปเอา
ความไพเราะเป็นสำคัญ จึงมีพระนามที่ใช้ในยาน
แพนกกฎหมายอยู่หลายแห่ง ซึ่งรู้ได้เป็นแน่ว่ามิใช่
พระนามที่ใช้เฉพาะพระองค์ พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใด
ที่เป็นดังนี้เป็นตัวอาลักษณ์ (หรือผู้ใด) ที่มีหน้าที่แต่ง
ยานแพนกกฎหมายแต่โบราณ ไม่ได้คิดการยักยอก
มาถึงประโยชน์ของคนภายหลัง คิดเฉพาะแต่เวลานั้น
เสมอจะเรียกว่า “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” อย่าง
ให้ไพเราะ ๆ ให้เป็นพระเกียรติยศ คติที่ใช้พระนาม
ตามขึ้นต้นพระสุพรรณบัฏ จะมีแต่ในบางสมัยหรือ
ในผู้แต่งยานแพนกแต่บางคน จึงเห็นได้ ในยานแพนก
กฎหมายที่ใช้พระนามพระรามาธิบดี มีมากแต่ใน
แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ กับพระเจ้าบรมโกศ
ใช้พระนาม “พระเอกาทศรถธิศวรบรมนาถบรมพิตร”

แต่ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เป็นมากกว่า
แผ่นดินอื่น

ข้อวินิจฉัยในเรื่องลักษณะพระนามต่าง ๆ ของพระเจ้า
แผ่นดินในชั้นกรุงเก่าตั้งกล่าวมานี้ ว่าตามความเห็น
ของข้าพเจ้าเอง จะผิดชอบอย่างไรแล้วแต่ท่านผู้ศึกษา
โบราณคดีจะตัดสินเทอญ

ลพ.

